

Marcin Kropka

Umowy ubezpieczenia a projekt nowej ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym

Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego 5, 27-39

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Marcin Kropka

Umowy ubezpieczenia a projekt nowej ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym

1. Uwagi wstępne

Od dnia 17 grudnia 2009 r. w Polsce oraz w innych państwach członkowskich UE (z wyjątkiem Danii i Zjednoczonego Królestwa¹) obowiązują Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) Nr 593/2008 z dnia 17 czerwca 2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych — rozporządzenie Rzym I². Okoliczność tę ma na uwadze

¹ Zob. pkt. 44—46 uwag wstępnych do rozporządzenia Rzym I. Rozporządzenie Rzym I zostało wydane na podstawie art. 61 lit. c i art. 67 ust. 5 tiret 2 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską. W przyjmowaniu środków objętych tym tytułem nie uczestniczą: Zjednoczone Królestwo, Irlandia oraz Dania. Niemniej jednak Irlandia notyfikowała wolę uczestnictwa w przyjęciu i stosowaniu rozporządzenia Rzym I na podstawie art. 3 Protokołu w sprawie stanowiska Zjednoczonego Królestwa i Irlandii dołączonego do Traktatu o Unii Europejskiej oraz do Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską (zob.: M. Wojewoda: *Praktyczne problemy związane z wejściem w życie w Polsce konwencji rzymskiej o prawie właściwym dla zobowiązań umownych*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2008, nr 5, s. 10; H.P. Mansel, K. Thorn, R. Wagner: *Europäisches Kollisionsrecht 2008: Fundamente der Europäischen IPR-Kodifikation*. „Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts” [dalej: IPRax] 2009, s. 7). W sprawie zastrzeżenia duńskiego zob. ibidem, s. 7; P.A. Nielsen: *Brussels I and Denmark*. IPRax 2007, s. 506—507.

² Dz.Urz. UE L 177, s. 6 i nast. [dalej: rozporządzenie Rzym I]. Data 17 grudnia 2009 r. wynika z art. 28 rozporządzenia Rzym I. Zob. M. Pazdan: *Prawo prywatne międzynarodowe*. Warszawa 2008, s. 44. Zob. też M. Wojewoda: *Praktyczne...*, s. 10.

projekt nowej ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym³. Wyrazem tego jest przede wszystkim art. 29 tego projektu⁴. Rozporządzenie Rzym I swym zakresem stosowania obejmuje także, z zastrzeżeniem art. 1 ust. 2 lit. j⁵, umowy ubezpieczenia. Z art. 23 tego rozporządzenia⁶ wynika, że kolizyjnoprawna regulacja jego art. 7, w zakresie, w jakim dotyczy ona umów ubezpieczenia bezpośredniego pokrywających ryzyka umiejscowione w państwach członkowskich WE, zastępuje przepisy kolizyjne odnoszące się do takich umów zawarte w art. 7 i 8 dyrektywy 88/357⁷ oraz art. 32 dyrektywy 2002/83⁸. Czyni to zasadne uchylenie przepisów krajowych implementujących te przepisy. Środkiem do tego w prawie polskim są art. 65 i 66 projektu nowej ustawy o p.p.m. Zgodnie z art. 65, „w ustawie z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (Dz.U. nr 124, poz. 1152 z późn. zm.) uchyla się art. 3 ust. 2”. Z kolei, zgodnie z art. 66, „w ustawie z dnia 22 maja 2003 r. o działalności ubezpieczeniowej (Dz.U. nr 124, poz. 1151 z późn. zm.) uchyla się art. 129 ust. 3—5 oraz art. 130”.

³ Rządowy projekt ustawy — Prawo prywatne międzynarodowe, druk nr 1277 z dnia 31 października 2008 r. [dalej: projekt nowej ustawy o p.p.m.].

⁴ Zgodnie z tym przepisem, „Prawo właściwe dla zobowiązań umownych określa Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) Nr 593/2008 z dnia 17 czerwca 2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych — „Rzym I”. Dz.Urz. UE L 177 z dnia 4 lipca 2008, s. 6”. Zob. też s. 18 uzasadnienia projektu nowej ustawy o p.p.m.

⁵ Zgodnie z art. 1 ust. 2 lit. j, z zakresu stosowania rozporządzenia Rzym I wyłączone są „umowy ubezpieczenia wynikające z operacji przeprowadzanych przez organizacje niebędące zakładami, o których mowa w art. 2 dyrektywy 2002/83 dotyczącej ubezpieczeń na życie, których przedmiotem jest zapewnienie pracownikom lub osobom pracującym na własny rachunek, należącym do zakładu lub grupy zakładów, lub do określonej grupy lub grup zawodowych, świadczeń w przypadku śmierci lub dożycia określonego wieku, przerwania lub ograniczenia działalności, choroby zawodowej lub wypadku przy pracy”.

⁶ Zgodnie z art. 23, „z wyjątkiem art. 7, niniejsze rozporządzenie nie uchybia stosowaniu przepisów prawa wspólnotowego, które w odniesieniu do kwestii szczególnych ustanawiają normy kolizyjne odnoszące się do zobowiązań umownych”. Zob. P. Lagarde, A. Tenenbaum: *De la convention de Rome au règlement Rome I*. „Revue critique de droit international privé” 2008, s. 766.

⁷ Druga Dyrektywa Rady z dnia 22 czerwca 1988 r. w sprawie koordynacji przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych odnoszących się do ubezpieczeń bezpośrednich innych niż ubezpieczenia na życie i ustanowienia przepisów ułatwiających skuteczne korzystanie ze swobody świadczenia usług oraz zmieniająca dyrektywę 73/239/EWG. Dz.Urz. EWG 1988 L 172, s. 1 i nast. [dalej: dyrektywa 88/357].

⁸ Dyrektywa 2002/83/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 listopada 2002 r. dotycząca ubezpieczeń na życie. Dz.Urz. UE 2002 L 345, s. 1 i nast. [dalej: dyrektywa 2002/83].

2. Uchylenie art. 3 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych (art. 65 projektu)

Artykuł 3 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych brzmi następująco: „[...] jeżeli ryzyko objęte obowiązkowym ubezpieczeniem odpowiedzialności cywilnej, w rozumieniu przepisów ustawy, jest umiejscowione w państwie członkowskim Unii Europejskiej, do tego ubezpieczenia stosuje się przepisy ustawy”⁹.

Artykuł 3 ust. 2 nie jest przepisem prawa merytorycznego¹⁰. Ustanawia on normę kolizyjną. Nakazując stosować przepisy ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych (dyspozycja) w odniesieniu do abstrakcyjnie ujętej grupy sytuacji życiowych (hipoteza — „jeżeli ryzyko objęte obowiązkowym ubezpieczeniem odpowiedzialności cywilnej, w rozumieniu przepisów ustawy, jest umiejscowione w państwie członkowskim Unii Europejskiej”), rozgranicza sferę działania prawa polskiego od sfer działania systemów prawnych innych państw członkowskich EOG¹¹.

⁹ Dalej w niniejszym rozdziale: art. 3 ust. 2.

¹⁰ W szczególności art. 3 ust. 2 nie stanowi, mimo jego zamieszczenia w przepisach ogólnych ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, przepisu określającego podmiotowo-przedmiotowy zakres stosowania tej ustawy. Po pierwsze, ustawa o ubezpieczeniach obowiązkowych odnosi się nie tylko do obowiązkowych ubezpieczeń OC (ubezpieczeniem obowiązkowym w rozumieniu tej ustawy jest również, zgodnie z jej art. 4 pkt 3, obowiązkowe ubezpieczenie budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego od ognia i innych zdarzeń losowych). Po drugie, dla wyznaczenia podmiotowo-przedmiotowego zakresu stosowania tej ustawy bez znaczenia jest kryterium umiejscowienia ryzyka.

¹¹ Zgodnie z art. 2 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, „ilekroć w ustawie jest mowa o państwach członkowskich Unii Europejskiej należy przez to rozumieć także państwa członkowskie Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) — strony umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym”.

Na to, że art. 3 ust. 2 dotyczy kwestii rozgraniczenia sfer działania różnych systemów prawnych w przestrzeni zwrócono uwagę w doktrynie (S. Reps: *Zastosowanie przepisów kodeksu cywilnego w ubezpieczeniach obowiązkowych*. „Prawo Asekuracyjne” 2005, nr 4, s. 8; D. Fuchs: *Rozgraniczenie zakresu zastosowania norm kodeksu cywilnego oraz tzw. pakietu ustaw ubezpieczeniowych do ubezpieczeń OC posiadaczy pojazdów mechanicznych*. „Rejent” 2007, nr 4, s. 93; Idem: *Znaczenie nowelizacji niektórych norm kodeksu cywilnego o umowie ubezpieczenia dla ubezpieczeń OC posiadaczy pojazdów mechanicznych*. „Prawo Asekuracyjne” 2008, nr 3, s. 44—46).

Za E. Lorenzem¹² stwierdzić należy, że kolizyjnoprawne znaczenie mają następujące podlegające implementacji przepisy dyrektywy 88/357 odnoszące się do umów ubezpieczenia obowiązkowego: art. 8 ust. 2¹³, art. 8 ust. 3¹⁴, art. 8 ust. 4 lit. a¹⁵, c¹⁶ oraz d¹⁷. Ustalenia wymaga, który z tych przepisów jest implementowany w art. 3 ust. 2.

Zgodnie z fragmentem uzasadnienia projektu ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, art. 3 ust. 2 zawiera „normę kolizyjną na wypadek wystąpienia sprzeczności pomiędzy prawem państwa będącego członkiem Unii Europejskiej, w którym umiejscowione jest ryzyko wynikające z danego ubezpieczenia, a prawem polskim, zgodnie z którym dane ubezpieczenie OC jest obowiązkowe”¹⁸. Stwierdzenie to nakazywałoby przyjąć, że art. 3 ust. 2 implementuje art. 8 ust. 3 dyrektywy 88/357.

¹² E. Lorenz: *Die Umsetzung der internationalprivatrechtlichen Bestimmungen der Zweiten Schadenversicherungsrichtlinie (88/357/EWG) zur Regelung der Direktversicherung der in der EWG belegenen Risiken*. In: *Stellungnahmen und Gutachten zum europäischen internationalen Zivilverfahrens- und Versicherungsrecht*. Hrsg. H. Stoll. Tübingen 1991, s. 230—233 (zob. też A.M. Uebel: *Die deutschen Kollisionsnormen für (Erst-) Versicherungsverträge mit Ausnahme der Lebensversicherung über in der Europäischen Wirtschaftsgemeinschaft belegene Risiken*. Karlsruhe 1994, s. 44—49).

¹³ Zgodnie z art. 8 ust. 2 dyrektywy 88/357, „kiedy Państwo Członkowskie nakłada obowiązek zawarcia ubezpieczenia, spełnienie tego obowiązku wymaga zgodności umowy ubezpieczenia ze szczególnymi przepisami dotyczącymi tego ubezpieczenia, przyjętymi przez dane Państwo Członkowskie”.

¹⁴ Zgodnie z art. 8 ust. 3 dyrektywy 88/357, „kiedy, w przypadku ubezpieczenia obowiązkowego, prawo Państwa Członkowskiego, w którym umiejscowione jest ryzyko, oraz prawo Państwa Członkowskiego, które nałożyło obowiązek zawarcia ubezpieczenia, są z sobą sprzeczne, obowiązuje to ostatnie”.

¹⁵ Zgodnie z art. 8 ust. 4 lit. a dyrektywy 88/357, „z zastrzeżeniem lit. c), art. 7 ust. 2 akapit trzeci stosuje się w przypadku, gdy umowa ubezpieczenia zapewnia udzielenie ochrony w dwóch lub więcej Państwach Członkowskich, jeżeli przynajmniej w jednym z nich ubezpieczenie takie jest obowiązkowe”. Artykuł 7 ust. 2 akapit 3 dyrektywy 88/357 stanowi z kolei, że „w przypadku gdy umowa obejmuje ryzyka umiejscowione w więcej niż jednym Państwie Członkowskim, dla celów niniejszego ustępu umowa uważana jest za składającą się z kilku umów, z których każda dotyczy tylko jednego Państwa Członkowskiego”.

¹⁶ Zgodnie z art. 8 ust. 4 lit. c dyrektywy 88/357, „Państwo Członkowskie może, niezależnie od art. 7, ustalić, że prawem właściwym dla umowy ubezpieczenia obowiązkowego jest prawo państwa, które nakłada obowiązek zawarcia ubezpieczenia”.

¹⁷ Zgodnie z art. 8 ust. 4 lit. d dyrektywy 88/357, „w przypadku gdy Państwo Członkowskie nakłada wymóg ubezpieczenia obowiązkowego, a ubezpieczyciel musi poinformować właściwe organy o zaprzestaniu ochrony, takie zaprzestanie ochrony wobec poszkodowanych osób trzecich następuje jedynie w okolicznościach określonych przez prawo tego państwa”.

¹⁸ Rządowy projekt ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych. Sejm RP, Druk nr 543, s. 61.

Niemniej jednak stwierdzenie to jest błędne. Po pierwsze, przy założeniu, że art. 3 ust. 2 implementuje art. 8 ust. 3 dyrektywy 88/357 nie jest możliwe ustalenie normy kolizyjnej będącej podstawą stosowania, oprócz prawa obcego państwa członkowskiego umiejscowienia ryzyka, norm merytorycznych prawa polskiego jako prawa państwa nakładającego obowiązek ubezpieczenia¹⁹. Podstawy takiej nie dostarcza żadna z norm kolizyjnych ustawy o działalności ubezpieczeniowej²⁰. Podstawy takiej na próżno również szukać w pozostałych przepisach ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych. Po drugie, kwestionowane stwierdzenie nie ma oparcia w brzmieniu art. 3 ust. 2. Przepis ten nakazuje stosować przepisy ustawy dla określonej grupy sytuacji życiowych. Nie dotyczy on ani stosowania prawa państwa członkowskiego UE umiejscowienia ryzyka, ani pierwszeństwa stosowania prawa polskiego jako nakładającego obowiązek ubezpieczenia przed prawem obcego państwa członkowskiego UE umiejscowienia ryzyka.

Ustalenie, jakiego rodzaju normę kolizyjną zawiera art. 3 ust. 2, wymaga analizy normy kolizyjnej zawartej w tym przepisie. Na wstępie stwierdzić należy, że zwrot „w rozumieniu przepisów ustawy” odnosi się do wyrażenia „obowiązkowe ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej”. Przez „ustawę” należy rozumieć ustawę o ubezpieczeniach obowiązkowych²¹. Z kolei „obowiązkowe ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej” oznacza, zgodnie z art. 3 ust. 1 tej ustawy, każde ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej, jakie jest obowiązkowe z mocy przepisów prawa polskiego, w tym ratyfikowanych umów międzynarodowych. Wreszcie, znaczenie wyrażenia „umiejscowienie ryzyka w państwie członkowskim

¹⁹ Podstawą stosowania norm merytorycznych musi być norma kolizyjna. O relacji normy kolizyjnej do normy merytorycznej zob. M. Pazdan: *Prawo...*, s. 20. Zob. też W. Popiołek: *Zagadnienia unormowane w art. 3 ust. 3 i art. 7 konwencji rzymskiej i w odpowiednich przepisach Rozporządzenia UE o prawie właściwym dla zobowiązań umownych (Rzym I)*. W: „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” [dalej: PPPM]. T. 3. Red. M. Pazdan. Katowice 2008, s. 24. Co do przepisów prawa państwa członkowskiego umiejscowienia ryzyka podstawy takiej dostarczają normy kolizyjne ustawy o działalności ubezpieczeniowej. Właściwość prawa państwa członkowskiego umiejscowienia ryzyka wynikać może bądź z art. 129 ust. 3 pkt 1 tej ustawy (właściwość prawa państwa członkowskiego, w którym ubezpieczający ma miejsce zamieszkania bądź siedzibę zarządu, oraz w którym jest umiejscowione ryzyko), bądź z art. 129 ust. 3 pkt 8 tej ustawy, jeżeli państwo członkowskie umiejscowienia ryzyka będzie państwem najściślej związanym z umową.

²⁰ Po pierwsze, żadna z norm kolizyjnych ustawy o działalności ubezpieczeniowej nie wskazuje prawa właściwego za pomocą kryterium umiejscowienia ryzyka. Po drugie, w braku wyboru prawa reguła najściślejszego związku (art. 129 ust. 3 pkt 8 ustawy o działalności ubezpieczeniowej) wyklucza jednoczesne stosowanie, jako zasadniczo właściwych dla umowy, praw dwóch różnych państw.

²¹ Zob. D. Fuchs: *Rozgraniczenie...*, s. 98.

Unii Europejskiej” należy ustalić zgodnie z definicją państwa członkowskiego umiejscowienia ryzyka, zawartą w art. 2 pkt 7a ustawy o działalności ubezpieczeniowej²².

W ramach hipotezy normy kolizyjnej zawartej w art. 3 ust. 2 wyróżnić należy zakres *sensu stricto* oraz okoliczność uzupełniająca ten zakres²³. Zakres *sensu stricto* wyznaczony jest za pomocą opisu abstrakcyjnie ujętej grupy sytuacji, zgodnie z którym ryzyko objęte umową obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej jest umiejscowione w państwie członkowskim EOG. Na uwagę zasługuje wąskie ujęcie tego zakresu. Nie dotyczy on umów obowiązkowego ubezpieczenia mienia²⁴.

Zakres *sensu stricto* uzupełniony jest o okoliczność, zgodnie z którą obowiązek ubezpieczenia nakłada prawo polskie. Okoliczność ta stanowi bazę faktyczną łącznika, tj. rozstrzyga o stosowaniu — zgodnie z dyspozycją analizowanej normy kolizyjnej — przepisów ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych („stosuje się przepisy ustawy”)²⁵. Okoliczność ta decyduje o jednostronnym charakterze tej normy kolizyjnej.

Stwierdzić zatem należy, że art. 3 ust. 2 zawiera normę kolizyjną nakazującą stosować przepisy ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych odnośnie do każdej umowy obowiązkowego ubezpieczenia OC obejmującej ryzyko umiejscowione w państwie członkowskim EOG, co do której obowiązek ubezpieczenia nakłada prawo polskie.

Kluczowa dla ustalenia, jakiego rodzaju normę kolizyjną zawiera art. 3 ust. 2, jest wykładnia wyrażenia „stosuje się przepisy ustawy”. Wyrażenie to odróżnia omawianą normę kolizyjną od norm kolizyjnych służących wskazaniu prawa zasadniczo właściwego dla umowy²⁶. W dyspozycji takich norm kolizyjnych mieści się nakaz stosowania prawa jakiegoś obszaru państwowego. W przypadku norm jednostronnych nakaz ten formułowany jest za pomocą zwrotów typu: „podlega prawu polskiemu”²⁷,

²² Ibidem, s. 99—101.

²³ Zob. H. Trammer: *Z rozważań nad strukturą normy kolizyjnej prawa prywatnego międzynarodowego*. „Studia Cywilistyczne” 1969, T. 12—14, s. 400—402. Zob. też M. Pazdan: *Prawo...*, s. 45, 46.

²⁴ Por. D. Fuchs: *Rozgraniczenie...*, s. 99.

²⁵ O funkcji okoliczności uzupełniających zakres (tzw. bazy faktycznej łącznika) dla łącznika normy kolizyjnej jako składnika jej dyspozycji zob. H. Trammer: *Z rozważań...*, s. 400, 401.

²⁶ O prawie zasadniczo właściwym dla danego stosunku zob. M. Pazdan: *Prawo...*, s. 25.

²⁷ Zob. np. art. 31 ust. 1 projektu nowej ustawy o p.p.m. („jeżeli prawo polskie przewiduje obowiązek ubezpieczenia, umowa takiego ubezpieczenia podlega prawu polskiemu”).

„stosuje się prawo polskie”²⁸, „właściwe jest prawo polskie”²⁹. O tym, czy określona grupa przepisów wchodzących w skład prawa zasadniczo właściwego stanowi podstawę oceny prawnej danego stanu faktycznego, decyduje rezultat kwalifikacji³⁰. W przeciwieństwie do normy kolizyjnej służącej wskazaniu prawa zasadniczo właściwego, wyrażenie „stosuje się przepisy ustawy” zawęży — w samej treści normy kolizyjnej z art. 3 ust. 2 — jej zakres wskazania do przepisów ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych. Nakazuje to odrzucić takie rozumienie art. 3 ust. 2, zgodnie z którym przepis ten zawiera normę kolizyjną służącą wskazaniu prawa zasadniczo właściwego dla umowy. Oznacza to, że przepis ten nie implementuje art. 8 ust. 4 lit. c dyrektywy 88/357³¹.

Norma kolizyjna z art. 3 ust. 2 stanowi podstawę dojścia do głosu przepisów spoza prawa zasadniczo właściwego do umowy. „Przepisy ustawy” dojdą do głosu niezależnie od tego, czy prawem właściwym dla umowy obowiązkowego ubezpieczenia OC pokrywającej ryzyko umiejscowione w państwie członkowskim EOG, co do której obowiązek ubezpieczenia nakłada prawo polskie, jest prawo państwa członkowskiego umiejscowienia ryzyka, czy też prawo państwa wskazane za pomocą innego kryterium aniżeli kryterium umiejscowienia ryzyka. Przesłankę zastosowania art. 3 ust. 2 stanowi wymóg, aby normy kolizyjne ustawy o działalności ubezpieczeniowej wskazały jako właściwe dla takiej umowy prawo obcego państwa. W razie bowiem wskazania jako właściwe prawa polskiego, przedmiotem wskazania będzie polski system prawny jako taki, a zatem również przepisy ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych.

Artykuł 3 ust. 2 implementuje art. 8 ust. 2 dyrektywy 88/357. Brak jest przy tym niezgodności między tymi przepisami w zakresie, w jakim w pierwszym z nich mowa jest o „przepisach ustawy” o ubezpieczeniach

²⁸ Zob. np. art. 11 § 2 ustawy z dnia 12 listopada 1965 r. — Prawo prywatne międzynarodowe. Dz.U. nr 46, poz. 290 ze zm. [dalej: ustawa o p.p.m. z 1965 r.]; art. 15 ust. 2 projektu nowej ustawy o p.p.m. („jeżeli o ubezwłasnowolnieniu cudzoziemca orzeka sąd polski, stosuje się prawo polskie”).

²⁹ Zob. art. 18 ustawy o p.p.m. z 1965 r.

³⁰ Ibidem, s. 56.

³¹ W literaturze wyprowadzono również — w mojej ocenie błędne — stanowisko, zgodnie z którym za tym, że art. 3 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych implementuje art. 8 ust. 4 lit. c dyrektywy 88/357, przemawia wcześniej przytoczony fragment uzasadnienia projektu tej ustawy (D. Fuchs: *Rozgraniczenie...*, s. 97). Z innej wypowiedzi tego autora wynika, jak się wydaje, że w art. 3 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych dochodzą do głosu przepisy wymuszające swe zastosowanie *legis causae* (ibidem, s. 95, 96). Z kolei jednak w późniejszej publikacji autor ten odmówił art. 3 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych związków z art. 8 dyrektywy 88/357 (D. Fuchs: *Właściwość sądu i właściwość prawa w europejskich ubezpieczeniach gospodarczych*. „Prawo Asekuracyjne” 2008, nr 2, s. 61 — „funkcji art. 8 [dyrektywy 88/357] z pewnością nie spełnia art. 3 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych”).

obowiązkowych, natomiast w drugim — o „szczególnych przepisach odnoszących się do danego ubezpieczenia obowiązkowego przyjętych przez państwo członkowskie, które nakłada ten obowiązek”. Szerokie ujęcie zakresu wskazania normy kolizyjnej zawartej w art. 3 ust. 2 ma swe źródło w art. 8 ust. 5 lit. a tiret 1 dyrektywy 88/357. Zgodnie z tym przepisem, „każde Państwo Członkowskie informuje Komisję o ryzykach, które zgodnie z jego prawem objęte są ubezpieczeniem obowiązkowym, wskazując szczególne przepisy prawne dotyczące tego ubezpieczenia”. Polska wykonała powyższy obowiązek notyfikacji w następujący sposób: za „szczególne przepisy” uznaje się przepisy ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych. Z treścią tej notyfikacji koresponduje treść art. 3 ust. 2.

Kolizyjnoprawnej regulacji art. 3 ust. 2 odpowiada w rozporządzeniu Rzym I norma kolizyjna zawarta w art. 7 ust. 4 lit. a zd. 1. Zgodnie z tym przepisem, „umowa ubezpieczenia nie czyni zadość obowiązkowi ubezpieczenia, o ile nie są zachowane szczególne przepisy odnoszące się do danego ubezpieczenia przyjęte przez państwo członkowskie, które nakłada ten obowiązek”. Uzasadnia to uchylenie art. 3 ust. 2, co przewiduje art. 65 projektu nowej ustawy o p.p.m.

Artykuł 7 ust. 4 lit. a zd. 1 rozporządzenia Rzym I zawiera również, w mojej ocenie, normę merytoryczną (normę ujednoliconego prawa materialnego)³². Rodzi to pytanie o stosunek tego przepisu do art. 6³³ oraz art. 10 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych³⁴. Odpowiedź na nie zasadniczo wykracza poza przedmiot niniejszego opracowania. Zauważyć należy jednak, że stosowanie przepisu rozporządzenia nie uchybia stosowaniu wymienionych przepisów ustawy jako przepisów *legis causae*. Ponadto art. 6 ustawy, w zakresie, w jakim przepis ten odnosi się do „szczególnych przepisów” w rozumieniu art. 7 ust. 4 lit. a zd. 1 rozporządzenia Rzym I, jest — jak się wydaje — objęty zakresem wskazania normy kolizyjnej zawartej w przepisie rozporządzenia. Z przytoczonych

³² Przemawia za tym trójelementowa struktura art. 7 ust. 4 lit. a zd. 1 (hipoteza — dyspozycja — sankcja). Por. uwagę M. Fallon: *The Law Applicable to Compulsory Insurance and Life Insurance: Some Peculiarities*. In: *International Insurance Contract Law*. Eds. F. Reichert-Facilides, H.U. Jessurun d'Oliveira. Deventer 1993, s. 117 — o art. 8 ust. 2 dyrektywy 88/357 („it creates a duty to satisfy such [specific] provisions”).

³³ Zgodnie z art. 6 ustawy, „umowę ubezpieczenia obowiązkowego zawartą z naruszeniem przepisów ustawy oraz odrębnych ustaw lub umów międzynarodowych wprowadzających obowiązek ubezpieczenia uważa się za zawartą zgodnie z tymi przepisami, z zastrzeżeniem art. 10 ust. 1”.

³⁴ Zgodnie z art. 10 ust. 1 ustawy, „obowiązek zawarcia umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej uważa się za spełniony, jeżeli umowa została zawarta zgodnie z przepisami ustawy albo odrębnych ustaw lub umów międzynarodowych wprowadzających obowiązek ubezpieczenia, z sumą gwarancyjną nie niższą niż minimalna suma gwarancyjna ustalona dla danego ubezpieczenia”.

względom nie przewiduje się uchylenia art. 6 oraz art. 10 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych w projekcie nowej ustawy o p.p.m.

3. Uchylenie art. 129 ust. 3—5 oraz art. 130 ustawy o działalności ubezpieczeniowej (art. 66 projektu)

Wyjaśnienia wymaga przede wszystkim, dlaczego art. 66 projektu nowej ustawy o p.p.m. uchyła jedynie ust. 3—5 art. 129 (oprócz art. 130) ustawy o działalności ubezpieczeniowej³⁵.

Nie budzi wątpliwości, że z prawem kolizyjnym nie ma nic wspólnego art. 129 ust. 2³⁶. Inaczej rzecz się ma z art. 129 ust. 1. Przepis ten stanowi, że „zagraniczny zakład ubezpieczeń z państwa członkowskiego Unii Europejskiej, wykonujący działalność na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jest obowiązany stosować prawo polskie, chyba że co innego wynika z umowy międzynarodowej, której Rzeczpospolita Polska jest stroną”. Z nakazu stosowania prawa polskiego („jest obowiązany stosować prawo polskie”) co do abstrakcyjnie ujętej grupy sytuacji („wykonywanie na terytorium RP działalności przez zagraniczny zakład ubezpieczeń z państwa członkowskiego Unii Europejskiej”) można wnosić, że przepis ten ustanawia jednostronną normę kolizyjną³⁷. Powstaje pytanie o relację, w jakiej norma ta pozostaje do norm kolizyjnych z art. 129 ust. 3—5 oraz art. 130.

Normy kolizyjne z art. 129 ust. 3—5 oraz art. 130 są normami kolizyjnymi prawa prywatnego międzynarodowego. Wskazują prawo właściwe dla umowy ubezpieczenia (zob. art. 129 ust. 3 *in principio* i art. 130 *in principio*).

³⁵ Dalej w niniejszym rozdziale: art. 129 oraz art. 130.

³⁶ Zgodnie z tym przepisem, „za zobowiązania z tytułu wykonywanej działalności ubezpieczeniowej zagraniczny zakład ubezpieczeń, o którym mowa w ust. 1, odpowiada całym swoim majątkiem”. Por. J. Łopuski: *Nowe prawo ubezpieczeniowe a ubezpieczenie morskie: refleksje na temat kierunków rozwoju prawa ubezpieczeniowego*. „Prawo Asekuracyjne” 2004, nr 3, s. 18.

³⁷ Oceny tej nie zmienia to, że adresatem nakazu stosowania prawa polskiego jest, zgodnie z brzmieniem art. 129 ust. 1 ustawy o działalności ubezpieczeniowej, zakład ubezpieczeń.

Niewątpliwie przepisu art. 129 ust. 1 nie można rozumieć jako przepisu zawierającego normę kolizyjną prawa prywatnego międzynarodowego, dotyczącą każdego innego rodzaju stosunków z udziałem zagranicznego zakładu ubezpieczeń z państwa członkowskiego Unii Europejskiej w zakresie, w jakim zakład taki wykonuje działalność na terytorium Polski. Racjonalny rezultat daje jedynie taka wykładnia art. 129 ust. 1, zgodnie z którą przepis ten zawiera normę kolizyjną spoza prawa prywatnego międzynarodowego, rozgraniczającą sfery działania przepisów prawa publicznego różnych państw członkowskich³⁸. Norma ta stanowi wyraz zasady terytorializmu³⁹. Tak rozumiany art. 129 ust. 1 jest zbędny⁴⁰. Ponieważ zawarta w nim norma kolizyjna nie jest normą kolizyjną prawa prywatnego międzynarodowego, nie odnosi się do niego art. 66 projektu nowej ustawy o p.p.m. Dlatego też art. 66 projektu uchyla jedynie ust. 3—5, z pominięciem ust. 1—2, art. 129.

Na marginesie należy zwrócić uwagę na wiele negatywnych konsekwencji błędów legislacyjnych popełnionych przy wyznaczeniu zakresu stosowania derogowanych przepisów kolizyjnych ustawy o działalności ubezpieczeniowej.

W szczególności brak jest przepisu ogólnego określającego zakres stosowania art. 129 ust. 3—5 oraz art. 130. Posłużenie się takim przepisem ogólnym jest zasadne z uwagi na rozbudowany opis zakresu *sensu stricto* norm kolizyjnych ustanowionych w tych przepisach⁴¹. Wypada

³⁸ Prawo kolizyjne obowiązuje również poza gałęzią prawa prywatnego. Zob. w szczególności G. Kegel, K. Schurig: *Internationales Privatrecht*. München 2000, s. 36.

³⁹ O istocie zasady terytorializmu zob. M. Pazdan: *Prawo...*, s. 27.

⁴⁰ Artykułowi 129 ust. 1 ustawy o działalności ubezpieczeniowej odmawia natomiast sensu J. Łopuski: *Nowe...*, s. 18.

⁴¹ Takim przepisem ogólnym jest art. 7 ust. 1 rozporządzenia Rzym I. Stanowi on, że „niniejszy artykuł stosuje się do umów, o których mowa w ust. 2, niezależnie od tego, czy ryzyko ubezpieczeniowe umiejscowione jest w państwie członkowskim, a także do wszystkich umów ubezpieczenia obejmujących ryzyka umiejscowione na terytorium państw członkowskich. Niniejszego artykułu nie stosuje się do umów reasekuracji”. Z kolei w reżimie kolizyjnym wspólnotowych dyrektyw ubezpieczeniowych przykładów podobnych przepisów ogólnych dostarczają art. 7 niemieckiej ustawy wprowadzającej ustawę o umowie ubezpieczenia (EGVVG — zob. np.: B. von Hoffmann, in: *Soergel Kommentar BGB-EGVG*. Stuttgart 1996, s. 1805—1809; D. Martiny, in: *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. Bd. 10: *Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Internationales Privatrecht*. München 1998, s. 1939—1942; H. Dörner: *Internationales Versicherungsvertragsrecht: Kommentar zu den Artikeln 7 bis 15 EGVVG mit Materialien*. Heidelberg 1997, s. 38—49) oraz § 1 austriackiej ustawy federalnej o międzynarodowym prawie umowy ubezpieczenia dla Europejskiego Obszaru Gospodarczego (IVVG — zob. np.: B. Rudisch: *Europäisches Internationales Versicherungsvertragsrecht für Österreich*. „Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft” 1994, s. 90—92; A. Prax: *Österreichisches und Italienisches Kollisionsrecht im Lichte der Europäischen Versicherungsrichtlinien*. Wien 2002, s. 38—40).

podkreślić, że normy kolizyjne z art. 129 ust. 3—5 dotyczą umów ubezpieczenia bezpośredniego innego aniżeli ubezpieczenie na życie pokrywające ryzyka umiejscowione w państwach członkowskich EOG⁴². Z kolei normy kolizyjne z art. 130 dotyczą umów ubezpieczenia bezpośredniego na życie, w przypadku których miejscem zobowiązania — rozumianym jako miejsce, w którym ubezpieczający ma miejsce zwykłego pobytu albo, w odniesieniu do ubezpieczających będących osobami prawnymi, miejsce siedziby oddziału ubezpieczającego, do którego to oddziału odnosi się umowa — jest państwo członkowskie EOG⁴³. Ustalenie tych okoliczności wymaga zabiegów wykładni prowspólnotowej. Dotyczy to zwłaszcza art. 129 ust. 3—5. Z treści tych przepisów nie wynika, aby dotyczyły jedynie umów ubezpieczenia bezpośredniego innego aniżeli ubezpieczenia na życie, oraz aby odnosiły się jedynie do umów pokrywających ryzyka umiejscowione w państwach członkowskich EOG. Z kolei w przypadku art. 130 źródłem kontrowersji jest wadliwa implementacja art. 32 ust. 1 zd. 1 w zw. z art. 1 ust. 1 lit. g dyrektywy 2002/83⁴⁴.

Ponadto na negatywną ocenę sposobu wyznaczenia zakresu stosowania przepisów kolizyjnych z art. 129 ust. 3—5 oraz z art. 130 wpływa ich usytuowanie wśród przepisów ustawy o działalności ubezpieczeniowej dotyczących swobody świadczenia usług ubezpieczeniowych. Wyrazem

⁴² Prawo właściwe dla umów reasekuracji oraz umów ubezpieczenia bezpośredniego pokrywających ryzyka umiejscowione w państwach niebędących państwami członkowskimi EOG wskazują przepisy konwencji rzymskiej dla zobowiązań umownych, otwartej do podpisu w Rzymie dnia 19 czerwca 1980 r. Dz.Urz. EWG 1980 L 266, s. 1 i nast. Urzędowa wersja polskojęzyczna: Dz.U. 2008, nr 10, poz. 57 [dalej: konwencja rzymska]. Natomiast prawo właściwe dla umów ubezpieczenia bezpośredniego na życie pokrywających ryzyka umiejscowione w państwach członkowskich EOG wskazuje art. 130 ustawy o działalności ubezpieczeniowej.

⁴³ W przypadku dyrektywy 2002/83 kryterium umiejscowienia ryzyka — obecne w konwencji rzymskiej oraz dyrektywie 88/357 — zastąpione zostało kryterium zobowiązania. Zgodnie z art. 32 ust. 1 zd. 1 dyrektywy 2002/83, „prawem właściwym dla umów odnoszących się do działalności określonych w niniejszej dyrektywie jest prawo Państwa Członkowskiego zobowiązania”. Państwo członkowskie zobowiązania oznacza, zgodnie z art. 1 ust. 1 lit. g tej dyrektywy, „Państwo Członkowskie, w którym ubezpieczający ma miejsce stałego pobytu, lub, w przypadku gdy ubezpieczający jest osobą prawną, Państwo Członkowskie, w którym znajduje się jej przedsiębiorstwo, do którego odnosi się umowa”.

⁴⁴ W przepisie ustawy posłużono się łącznikami miejsca zamieszkania ubezpieczającego oraz siedziby zarządu ubezpieczającego, zamiast obecnych w art. 32 ust. 1 zd. 1 w zw. z art. 1 ust. 1 lit. g dyrektywy 2002/83 łączników miejsca zwykłego pobytu ubezpieczającego oraz siedziby oddziału ubezpieczającego, do którego odnosi się umowa. W szczególności użycie łącznika miejsca zamieszkania ubezpieczającego wypacza mechanizm kolizyjnoprawny założony w wymienionych przepisach dyrektywy 2002/83. Zob. M. Pazdan: *Prawo...*, s. 52; M. Fras: *Prawo właściwe dla umowy ubezpieczenia na życie*. „Prawo Asekuracyjne” 2008, nr 1, s. 47, 48.

tego jest sposób ujęcia podmiotowego zakresu stosowania tych przepisów. Odnoszą się one do umów ubezpieczenia zawartych przez „zagraniczny zakład ubezpieczeń z państwa członkowskiego Unii Europejskiej”. W przypadku przepisów kolizyjnych art. 130 wniosek ten wynika wprost z brzmienia art. 130 *in principio*. Natomiast w przypadku przepisów kolizyjnych art. 129 ust. 3—5 wniosek ten ma swe oparcie we fragmencie art. 129 ust. 3 *in principio*, w którym mowa jest o „zakładzie ubezpieczeń, o którym mowa w ust. 1”. W doktrynie wyrażono pogląd, zgodnie z którym chodzi tu wyłącznie o takie zagraniczne zakłady ubezpieczeń z państw członkowskich Unii Europejskiej, które wykonują działalność na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej⁴⁵. Pogląd ten budzi wątpliwości. Pomija on szczególne znaczenie, jakie dla art. 129 ust. 1 ma zwrot „wykonujący działalność na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej”. Zwrot ten stanowi bazę faktyczną łącznika wyrażonej w tym przepisie normy kolizyjnej. Poprawne jest, moim zdaniem, odniesienie zwrotu odsyłającego z art. 129 ust. 3 *in principio* „zakład ubezpieczeń, o którym mowa w ust. 1”, jedynie do sformułowania „zagraniczny zakład ubezpieczeń z państwa członkowskiego Unii Europejskiej”. Z mocy art. 103 ustawy o działalności ubezpieczeniowej przepisy kolizyjne art. 129 ust. 3—5 oraz art. 130 należy również stosować do umów ubezpieczenia zawartych przez główne oddziały zagranicznych zakładów ubezpieczeń⁴⁶.

W przeciwieństwie do przepisów kolizyjnych art. 129 ust. 3—5 oraz art. 130, przepisy kolizyjne wspólnotowych dyrektyw ubezpieczeniowych odnoszą się również do umów ubezpieczenia zawartych przez — posługując się terminologią ustawy o działalności ubezpieczeniowej — krajowe zakłady ubezpieczeń. Potrzeba zgodności regulacji ustawowej z regulacją wspólnotową nakazuje stosować do tych umów przepisy kolizyjne art. 129 ust. 3—5 oraz art. 130 *per analogiam*⁴⁷. Takie samo rozwiązanie na-

⁴⁵ J. Łopuski: *Nowe...*, s. 19; E. Kowalewski: *Problematyka kolizyjnego prawa ubezpieczeniowego*. „Państwo i Prawo” 2005, z. 2, s. 29; Idem: *Reżim prawny umowy ubezpieczenia cross-border — zagadnienia materialnoprawne i kolizyjne*. W: *Umowa ubezpieczenia. Aktualne problemy prawne*. Red. A. Koch. Bydgoszcz 2005, s. 64; M. Fras: *Prawo...*, s. 56.

⁴⁶ Artykuł 103 ustawy o działalności ubezpieczeniowej brzmi: „[...] przepisy ustawy stosuje się odpowiednio do głównych oddziałów zagranicznych zakładów ubezpieczeń, o ile przepisy niniejszego rozdziału nie stanowią inaczej”.

⁴⁷ Inaczej co do umów ubezpieczenia zawartych przez krajowe zakłady ubezpieczeń, w mojej ocenie niesłusznie, J. Łopuski: *Nowe...*, s. 19. Za stosowaniem art. 25 i nast. ustawy o p.p.m. z 1965 r. do umów ubezpieczenia pokrywających ryzyka umiejscowione na terytorium państw niebędących członkami UE opowiedział się również — w mojej ocenie niezasadnie — M. Fras: *Prawo...*, s. 58, 59.

Nadmienić należy, że zgodne z prawem wspólnotowym w omawianym aspekcie było brzmienie art. 130 *in principio* ustawy o działalności ubezpieczeniowej sprzed nowelizacji ustawą z dnia 20 kwietnia 2004 r. o zmianie i uchyleniu niektórych ustaw w związ-

leży również przyjąć odnośnie do umów ubezpieczenia zawartych przez zagraniczne zakłady ubezpieczeń spoza UE⁴⁸.

4. Zakończenie

Zamierzone uchylenie art. 3 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych oraz art. 129 ust. 3—5 i art. 130 ustawy o działalności ubezpieczeniowej należy ocenić pozytywnie. Poziom legislacyjny tych przepisów jest bardzo niski⁴⁹. Omówione niejasności stanowią jedynie fragment problemów, jakie rodzi stosowanie tych przepisów w zgodzie z przepisami kolizyjnymi wspólnotowych dyrektyw ubezpieczeniowych.

ku z uzyskaniem przez Rzeczpospolitą Polską członkostwa w Unii Europejskiej (Dz.U. nr 96, poz. 959). W przepisie tym była pierwotnie mowa o „zakładzie ubezpieczeń wykonującym działalność ubezpieczeniową w dziale I załącznika do ustawy”.

⁴⁸ Zakresem stosowania wspólnotowych dyrektyw ubezpieczeniowych nie jest w ogóle objęta działalność zakładów ubezpieczeń z siedzibą poza terytorium państw członkowskich WE nieprowadzących na terytorium państw członkowskich WE działalności ubezpieczeniowej w formie oddziału lub przedstawicielstwa (arg. z art. 23 dyrektywy 73/239 oraz art. 51 dyrektywy 2002/83). Uzasadnione jest to względami prawa publicznego. Wynika to z ograniczenia zakresu stosowania prawa wspólnotowego *ratione materiae*. Ograniczenie to należy pominąć w płaszczyźnie kolizyjnoprawnej (tak *communio opinis* w doktrynie niemieckiej — zob.: U.P. Gruber: *Internationales Versicherungsvertragsrecht*. Karlsruhe 1999, s. 18, 19 oraz podana tam literatura; W.-H. Roth: *Internationales Versicherungsvertragsrecht*. In: *Versicherungshandbuch*. Hrsg. R.M. Beckmann, A. Matusche-Beckmann. München 2004, s. 144; prawo austriackie — B. Rudisch: *Europäisches...*, s. 87 i nast., H. Heiss, in: *Versicherungsvertragsgesetz samt Nebengesetzen*. Hrsg. H. Heiss, B. Lorenz. Wien 1996, s. 509; prawo Zjednoczonego Królestwa: Dicey, Morris & Collins: *The Conflict of Laws. Fourteenth Edition*. Vol. 2. London 2006, s. 1719). Zob. też M. Kropka: *Pojęcie umowy ubezpieczenia w świetle wspólnotowych dyrektyw ubezpieczeniowych*. PPPM 2007, T. 1, s. 69, 70. Stosowanie kolizyjnoprawnej regulacji wspólnotowych dyrektyw ubezpieczeniowych do ubezpieczycieli z państw trzecich zakwestionował jednak L. Merrett: *The Scope of the Conflict of Laws Provisions in the European Insurance Directives*. „Journal of Private International Law” 2006, s. 413; Idem: *Choice of Law in Insurance Contracts under the Rome I Regulation*. „Journal of Private International Law” 2009, s. 51.

⁴⁹ Por. E. Kowalewski: *Problematyka...*, s. 33.